

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Ёраҳматзода Шодичон Рамазон дар мавзӯи «Истилоҳоти этникӣ дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ

Таҳқиқи омӯзиши осори гузаштагон, хусусан аз нигоҳи забоншиносӣ, кори бисёр муҳим ва шоиста мебошад. Таҳқиқи осори ҳар як давру замон дар муайян намудани воситаҳои лексикӣ ва грамматикӣ забони адабӣ, равшан кардани таракқиёти он нақши муҳим мебошад. Аз ин нуқтаи назар, таҳқиқи луғавиву, мавзӯӣ, баромад, сохтор ва нақши воситаҳои калимасоз дар калимасозии вожаву истилоҳоти этникии «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ яке аз таҳқиқоти арзишманд ба шумор меравад.

Муҳимияти интиҳоби пажӯиши вожаву истилоҳоти этникӣ, аз ҷумла этнонимҳо аз лиҳози забоншиносӣ дар он зоҳир мегардад, ки дар замони муосир ҷаҳонишавӣ бо суръати баланд пеш рафта истодааст ва дар ин мӯҳт баъзе аз кишварҳои минтақа ба фарҳанграбӯиву наҷоднарастӣ, баъзан инкоркунии миллатҳову азхудкуниву тағйири вожаву истилоҳоти мансуб ба этнос пардохтаанд.

Аз қорҳои таҳқиқоти дар ин самт анҷом додашуда маълум мешавад, ки бо вучуди таърихи беш аз садсола доштани этнолингвистика ҳанӯз ҳам ба таври кофӣ дар забоншиносии муосири тоҷик пажӯиш ва таҳқиқоти илмӣ ба назар намерасад. Диссертатсияи «Истилоҳоти этникӣ дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ» аввалин таҳқиқи илмии фарогири тамоми имкониятҳои луғавиву мавзӯӣ ва сохтори вожаву истилоҳоти этникии «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ мебошад. Муҳаккиқ Ёраҳматзода Ш.Р. дар пажӯиши чунин як мавзӯ ва таҳқиқи масъалаҳои марбут ба он худро санҷида, таҷрибаи таҳқиқ ҳосил намудааст.

Ҳадафи таҳқиқи мазкур аз баррасии хусусиятҳои луғавӣ-мавзӯӣ, баромад ва сохтори калимаю истилоҳоти этникии «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ иборат мебошад. Дар диссертатсия бори нахуст калимаву истилоҳоти этникӣ, аз ҷумла этнонимҳо аз ҷиҳати семантика, этимология, сохтор ва нақши усулҳои калимасозӣ дар ташаккули истилоҳоти этникӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Калимаву истилоҳоти этникӣ аз ҷиҳати луғавӣ-мавзӯӣ, баромад, сохтор ва фарқи онҳо аз дигар бахшҳои лексикаи қасбу қор, бо мӯқофӣ дар мавридҳои зарурӣ, бо таҳқиқоти олимони забоншинос, фарҳангу луғатномаҳо мавриди таҳқиқи диссертатсионӣ қарор гирифтааст. Дар он роҳҳои сохташудани калимаву истилоҳоти этникӣ, муайян карда шуда, масъалаи

таснифоти истилоҳоти этникӣ аз ҷиҳати маънӣ, этнонимҳо ва нақши воситаҳои калимасоз дар истилоҳсозӣ баррасӣ ва андешаҳои муҳаккикон дар хусуси калимаву истилоҳоти этникӣ таҳлил ва тақвият дода шудаанд.

Дар таҳқиқи мазкур номи қавму қабилаҳо, забонҳои гуногун ва истилоҳоти мансуб ба насаб ба монанди тухм, гухар, табор, наҷод, мардум ва дигар этнонимҳо, дар давраи муайян, бо истифода аз «Шоҳнома» ва забони адабии тоҷикӣ таҳлил шудааст.

Натиҷаҳои илмӣ таҳқиқ метавонад дар тақмил додани назарияи истилоҳсозиву истилоҳгузинии забони имрӯзаи тоҷикӣ хизмат намояд. Ҳамчунин, таҳлилҳои фаровони овардашуда дар беҳтар шиноختану аз назари маънӯву этимология омӯхтани истилоҳоти мансуб ба мардуми гуногун нақши калон дорад. Маводи тасвирии ҷамъшударо метавон ба истифодаи илмӣ ворид кард ва ба рӯйхати воҳидҳои луғавии фарҳангҳои тафсири ва дузабона дохил намуд.

Ин ҳама талошу заҳмат, кӯшишу ғайрати муҳаккик дар пажӯиши масъалаҳои мансуб ба этнонимҳои як асари калонҳаҷм ва силсилаи мақолаву гузоришҳои ба таъб расидаву ироа гардидааш оид ба вожаву истилоҳоти этникии «Шоҳнома» имкон медиҳад, ки Ш.Р. Ёрахмаҷзодаро сазовори дараҷаи илмӣ номзади илми филология шуморем.

Диссертатсияи **Ёрахмаҷзода Шодихон Рамазон «Истилоҳоти этникӣ дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавӣ»** унвон дошта, он аз муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқ, се боб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалӣ натиҷаҳои таҳқиқ ва наشري таълифоти илмӣ муҳаккик дар мавзӯи диссертатсия иборат буда, бо забони тоҷикиву русӣ 64 саҳифаро ташкил медиҳад, ки онро аз рӯйи маводи пажӯиши ва ҳалли амиқи масоили мавриди омӯзиш таҳқиқи илмӣ анҷомёфта ҳисобидан мумкин аст.

Муқаддимаи рисола тибқи муқаррароти муайяншуда таҳия шуда, дар он мубрамии мавзӯи таҳқиқ, дараҷаи таҳқиқи мавзӯ, робитаи таҳқиқ бо барнома ва мавзӯҳои илмӣ, мақсаду вазифаҳои таҳқиқ, объекту предмети таҳқиқ, асосҳои назариву амалӣ ва методологияи таҳқиқ, сарчашма ва навгони илмӣ таҳқиқ, нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳоднаванда ва сазми шахсии доғталаби дараҷаи илмӣ, ҳеле муҳим ва амик нишон дода шудааст.

Боби якуми рисола «Асосҳои назариявии ташаккули истилоҳоти этникӣ дар забони адабии тоҷикӣ» номгузори шуда, аз 4 фасл иборат мебошад.

Дар фасли якум «Омӯзишу пажӯиши вожаҳои соҳавӣ ва истилоҳот дар забони адабии тоҷикӣ» масъалаҳои баррасии вожаву истилоҳоти этникӣ аз ҷониби донишмандони ин соҳа ба таври зарурӣ ҳалли худро

ёфта, муайян шудааст, ки дар ташаккули ин самт саҳми муҳаққиқони тоҷику рус назаррас мебошад.

Фасли дуюм «пажуҳиши вожаву истилоҳоти этникӣ (дар мисоли «точик») дар забони адабии тоҷикӣ» унвон дошта, муҳаққиқ оид ба баррасии мавзуи мазкур аз ҷониби муҳаққиқони дохилу хориҷ суҳан ба миён оварда, бо далелҳои қатъӣ фикру андешаҳои худро пешниҳод менамояд.

Дар фасли сеюм муҳаққиқ оид ба «Таҳқиқи вожаҳои соҳавӣ ва истилоҳот дар забони «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ баҳсу баррасӣ намуда, аз пажуҳишҳои дар ин мавзӯ анҷомшуда, суҳан меронад.

Дар фасли чоруми ин боб, ки «Сабту тафсир ва нақши сарчашмаҳои лексикографӣ дар ташаккулу тақомули вожаву истилоҳоти этникӣ «Шоҳнома» ном дорад, аз мураттибони «Луғати фурс», «Фарҳанги Рашидӣ», «Бурҳони Қотъ», «Ғиёс-ул-луғот», «Фарҳанги Вафой», «Фарҳанги Сомӣ», «Тухфат-ул-аҳбоб», «Фарҳанги Мирзо Иброҳим» ва дигар фарҳангномаҳо ҳангоми мураттаб намудани фарҳанги луғатномаҳо аз сарчашмаҳои гуногуни лексикографиву таърихӣ, ки дар ташаккулу тақомули вожаву истилоҳоти этникӣ саҳмигузоранд, таҳлилҳо сурат гирифтаанд.

Боби дуюми диссертатсия «Таҳлили луғавӣ-мавзӯӣ ва баромадани вожаву истилоҳоти этникӣ дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ» номгузорӣ шудааст, ки дар он масъалаҳои исмҳои ҷомеи ифодагари инсон дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ ва давраи кунунии рушди забони тоҷикӣ, зикри этносҳои ифодагари «точик» дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, истилоҳоти марбут ба номи «наҷод» дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, баромадани вожаву истилоҳоти этникӣ дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ ва таснифоти луғавиву мавзуии онҳо матраҳ гардидаанд, ки аз нигоҳи илми забоншиносӣ манфиатбахш мебошанд.

Дар боби сеюми диссертатсия «Таҳлили сохтории вожаву истилоҳоти этникии «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ» таҳлилҳо дар самти муайян намудани мавқеи вожаву истилоҳоти содаи этникӣ дар «Шоҳнома», вожаву истилоҳоти сохтаи этникӣ дар «Шоҳнома», вожаву истилоҳоти мураккаби этникӣ дар «Шоҳнома» ва вожаву истилоҳоти таркибии этникӣ дар «Шоҳнома» мавриди таҳлил қарор дода шудааст.

Дар хулоса натиҷаҳои пажуҳиши илмӣ ба таври фишурда ҷамъбасти гардидааст.

Бо вучуди комёбиву дастовардҳо дар таҳқиқи мазкур баъзе нуқсонҳои чузъӣ ба назар мерасад:

1. Ҳангоми таҳлили истилоҳоти соҳавӣ ба асру мақолаҳое, ки аз тарафи забоншиносони тоҷик дар солҳои охир онҳо ба ин мавзӯ нашр шудаанд, кам аҳамият дода шудааст.

2. Баъзан мавзӯҳо омехта шуда, ҷо-ҷо такрори мисолҳо ба назар мерасад.

3. Дар автореферати диссертатсия ғалатҳои имлоиву техникаӣ ва забонӣ мушоҳида мешавад.

Нуқсонҳои чузъии ишорагашта сатҳи илмӣ рисолаи мазкурро коета намегардонад ва умедворем, ки аз ҷониби унвонҷӯ мавриди тавачҷух қарор гирифта, дар оянда тақмили пурра гардонида мешавад.

Рисолаи **Ёраҳматзода Шодичон Рамазон** дар мавзӯи «Истилоҳоти этникӣ дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ» ҳамчун таҳқиқоти анҷомёфта пурра ба меъёри рисолаи номзадӣ мутобиқ буда, ба талаботи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он сазовори дараҷаи илмӣ номзоди илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 забони тоҷикӣ мебошад.

Номзоди илми филология, дотсенти
кафедраи забонҳои
Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва
соҳибқорӣ Тоҷикистон

Амонова М.Н.

Имзои Амонова М.Н.-ро тасдиқ менамоем:
Сардори шӯъбаи кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва
соҳибқорӣ Тоҷикистон

Чӯраев Ш.Н.

Суроға: 734055, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кӯчаи Борбад, 48/5.
Сомонаи муассиса: www.iutet.tj
Тел: +992 (37) 2-34-88-02.
E-mail: dsx_ips@mail.ru
Факс: (+992-37) 234-88-02 (124)

07.02.2023